
Секція 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Тетяна Сергіївна Бабін – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Олена Олегівна Маркова** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

НЕДІЙСНІ ДОГОВОРИ ТА НЕУКЛАДЕНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Проблема розмежування конструкцій визнання договорів (дво чи багатосторонніх правочинів) недійсними і неукладеними розглядається вже давно (для дотримання правильності термінології обмовлюся, що використання терміна «визнання договору неукладеним», можливо, є не зовсім правильним. Справа в тому, що судова палата у господарських справах Верховного Суду України (ВСУ) неодноразово вказувала, що визнання договору неукладеним не може бути предметом окремого спору, а отже, для фахівців, що поділяють цю точку зору ВСУ, правильніше було б сказати «встановлення факту неукладення договору»).

Підставою для виникнення дискусій з цього питання стало виявлення різного застосування судами України, як загальними, так і спеціалізованими, норм цивільного законодавства, що регулюють визнання договорів недійсними і неукладеними. Різне застосування правових норм полягало в тому, що суди ототожнювали неукладений договір з недійсним, і при прийнятті рішень про визнання того або іншого договору недійсним мотивували такі рішення відсутністю в договорі всіх необхідних істотних умов.

Необхідність здійснення розмежування неукладеного та нікчемного договору також зумовлюється тим, що зазначені види договорів близькі за своїм змістом, оскільки їх наслідком є відсутність зобов'язальних правовідносин між сторонами договору.

Крім того, така необхідність зумовлюється відсутністю правових норм, які б регулювали такий вид договорів, як неукладені. Використовуючи в своїй роботі два поняття «правочини» і «договір», одразу звернемо увагу, що «Кожний договір є правочиним, але не кожний правочин є договором» (1, с. 215). Також цивілісти вважають

правочин загальною правовою категорією, яка має низку різновидів (2, с. 559).

Таким різновидом, безперечно, є договір. Ми будемо розглядати саме категорію «договір» в цьому аспекті, але враховуючи основні теоретичні концепції правочину. У цивілістичній науці сформувалось дві основні точки зору щодо проблеми недійсних та неукладених правочинів.

Згідно з першою точкою зору, яку підтримував та обґрунтовував В. П. Шахматов, неукладені правочини належать до недійсних, а тому немає необхідності відокремлювати їх у спеціальну групу, оскільки наслідки виконання таких правочинів визначаються за правилами, встановленими для недійсних правочинів. Обґрунтовуючи свою точку зору, В. П. Шахматов зазначав, що усі неукладені правочини не відповідають тим чи іншим вимогам норм права про склад правочину, а тому вони є недійсними. Дещо іншої точки зору дотримувався Г. Ф. Шершеневич, який зазначав, що не слід вважати, що недійсний правочин має місце завжди, коли відсутні деякі його суттєві ознаки, і що такий правочин ще не вчинено, тобто не слід плутати поняття недійсного правочину з неукладеним правочином, коли сторони дійшли повної згоди для досягнення правочином повної сили.

Отже, для розмежування недійсного та неукладеного правочину, треба звернутися до чинного законодавства України, з якого випливає, що правовою підставою для визнання правочинів неукладеними є ст. 153 Цивільного кодексу України. Відсутність подібної згоди між сторонами (незалежно від причин) і є головною правовою підставою для визнання договору неукладеним. Тут передбачено, що договір вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди по всіх істотних умовах такого договору. Відсутність подібної згоди між сторонами (незалежно від 89 причин) і є головною правовою підставою для визнання договору неукладеним.

На практиці здебільшого йдеться про такі ситуації: 1) з наявних документів неможливо зрозуміти про що саме домовились сторони 2) досягнуті домовленості неможливо виконати саме через невизначеність умов і вимог до виконавця. Таким чином, саме відсутність у договорі істотних умов тягне визнання його неукладеним. Інакше кажучи, для того щоб договір можна було вважати укладеним, необхідна не тільки наявність умов договору, а й дотримання форми договору у всіх випадках, коли встановлено відповідні умови щодо форми, на що звертається увага в юридичній літературі. Таким чином, неукладений правочин за своїми характеристиками дуже схожий з нікчемним правочином, тобто є таким, що з самого початку суперечить вимогам закону. У разі недосягнення сторонами згоди з усіх істотних умов договору питання про неукладеність договору постає за наявності спору між сторонами.

Таким чином, аналіз положень чинного законодавства України дає змогу дійти висновку, що до складу інституту визнання договорів неукладеними, крім норм, що стосуються самого процесу укладення договору, законодавцем додаються й норми, що регулюють наступну дію, – виконання договорів. З огляду на викладене, в юридичній літературі пропонується здійснювати розмежування поняття недійсного та неукладеного правочину, оскільки недійсний договір, на відміну від неукладеного, передбачає наявність юридичного факту його укладення (3, с. 124; 4, с. 176; 5, с. 321). Інакше кажучи, неукладеність договору свідчить про відсутність правовідносин між сторонами договору, тобто про відсутність прав та обов'язків сторін договору (6, с. 59).

Водночас недійсність договору може існувати лише стосовно укладеного договору, що відбувся як юридичний факт. Інакше кажучи, є ситуації, коли сторони ще не уклали договір, проте вже вчинили певні дії, спрямовані на його виконання. З огляду на те, що за неукладеним правочином кошти (майно) передаються без достатньої правової підстави, повернення майна у такому випадку можливе лише шляхом застосування норм, які регулюють зобов'язання, що виникають внаслідок набуття або збереження майна без достатньої правової підстави (глава 83 ЦК України). З неукладеного договору не виникає договірних зобов'язань і він не породжує жодних цивільних правовідносин.

Недійсний договір не породжує тих правових наслідків, які притаманні правочинам даного виду, але разом із тим він породжує правові наслідки, які випливають з його недійсності, зокрема його наслідком є те, що сторони зобов'язуються повернути все те, що одержали на виконання цього договору, а в разі неможливості такого повернення – відшкодувати вартість того, що одержали.

Література

1. Хатнюк Н.С. Юридична природа нікчемних правочинів / Н. С. Хатнюк [Електронний ресурс]. – URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pre/2008/Hatnyuk.pdf
2. Гусак М. Нікчемні та оспорювані правочини: регулювання за Цивільним кодексом України / М. Гусак, В. Данішевська, Ю. Попов // Право України. – 2009. – № 6. С. 114-120.
3. Кучер С. Співвідносність понять «недійсний» та «неукладений» правочин у контексті нового цивільного законодавства // Цивільне право. 2002. С. 52.
4. Про судову практику в справах про визнання угод недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.04.1978 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах. Х.: Одиссей, 2000. 368 с.; Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із визнанням угод недійсними: Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України від 12.03.1999 р. //

Вісник Арбітражного суду України. 1999. № 3; Судовий розгляд справ про визнання договорів неукладеними. Постанова Вищого Господарського Суду України від 30.05.2000 р. № 04-1/232-4/8. Науково-практичний коментар рішень та постанов // Вісник господарського суду. 2001. № 2.

Маргарита Володимирівна Костерова – студентка II курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Маргарита Леонідівна Коханська** – викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В РАМКАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відповідно до ч. 2 ст. 2 ЦПК України суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі.

Підходи до визначення мети та завдань судочинства в цілому залежать від періоду розвитку держави в історичній та соціально-політичній площині, етапів становлення демократичного суспільства. Так, завданнями цивільного судочинства за ЦПК України 1963 р. була охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством (ст. 2) (3).

Законом України від 15.12.1992 було замінено на охорону прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством (5, с. 6).

У ЦПК України у редакції від 2004 р. як завдання цивільного судочинства визначений справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 1) (4).

Вчені-процесуалісти зазначали, що виконання завдань цивільного судочинства можливе, якщо суд розглядає та вирішує справи із дотриманням цивільної процесуальної форми, правильно застосовує